Леонтьєва / В.С.Дронь, І.Д.Арделян // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2011. – №3. – С.86–90.

7. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [навч. посібник]. / В.В.Вітлінський – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.

8. Ляшенко І.М. Основи математичного моделювання економічних, екологічних та соціальних процесів: [навч. посібник] / І.М.Ляшенко, М.В.Коробова, А.М.Столяр – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 304 с.

9. Дронь В.С. Вплив фінансової кризи на технологічні зв'язки економічної системи. Чернівецької області / В.С. Дронь, Є.В. Дронь // Наук. вісник Буковинської держ. фінансової академії.– 2011. – Вип. 1 (20). – С.298-306.

УДК 332.145:330.1

Д.М.Стеченко, д.е.н.,
Національний технічний університет України «КПІ»,
м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯ

Зроблена спроба подати комплекс проблем регіональної політики щодо відтворення інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів на основі кластероутворення.

Предпринята попытка подать комплекс проблем региональной политики относительно воспроизводства инновационного социально-экономического развития регионов на основе кластерообразования.

An attempt to present the complex of problems of regional politics concerning the innovation social and democratic development of the regions on the basis of clusters creation is made.

Ключові слова: регіональна політика, стратегія, відтворення, кластер, кластероутворення, конкуренція, природно-господарський потенціал.

Перехід до ринкових відносин і необхідність забезпечення регіональної інтеграції взаємодіючих господарських суб'єктів потребують наукового обґрунтування відтворювальних процесів з метою здійснення прогресивних структурних змін виробництва, ефективного використання природно-господарського потенціалу, створення більш сприятливих умов соціально-економічного середовища життєдіяльності людини.

Умови відтворення сталого соціально-економічного розвитку створені далеко не в усіх регіонах України. Суттєві відмінності регіональних умов відтворення можна послабити завдяки розробці й реалізації стратегії стимулювання інноваційного розвитку економіки регіонів на основі кластероутворення. Така стратегія має орієнтувати на підтримку необхідних територіальних пропорцій в економіці, недопущення надмірної диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, забезпечення ефективного функціонування загальноукраїнського ринку.

Відтворення соціально-економічного розвитку регіонів за структурою і виробничо-технологічними зв'язками на основі кластероутворення є досить складним процесом. На рівні регіонів кластероутворення може розглядатися як результат дії політики економічного, соціального, демографічного, екістичного (поселенського), екологічного, інноваційно-технологічного спрямування [1, с.17; 2, с.54-69].

У ринкових умовах кластероутворення стає основою відтворення соціально-економічного розвитку регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності, що в кінцевому результаті забезпечує зростання національних економік. Це переконливо підтверджує досвід розвинутих країн, де організація економіки за кластерною моделлю та інноваційного соціально-економічного розвитку набула пріоритетного значення в регіональній економічній політиці. В результаті на ринку конкурують уже не окремі підприємства, а регіональні об'єднання, що скорочують всі витрати завдяки спільності кооперації та посилюють конкурентні переваги один одного. Станом на кінець 2008 року на території ЄС функціонувало понад 2 тисячі таких регіональних об'єднань-кластерів [3, с.5].

За М.Портером поняття «кластер» – це насамперед, міжгалузевий комплекс. Такий комплекс замкнутий системою відтворювальних зв'язків і скріплений технологічними інноваціями. Іншими словами, загалом кластер – це комплекс, що сформований на базі територіальної концентрації взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного підприємств і організацій. Вони використовують вигоди свого близького розташування і своєї спеціалізації для забезпечення своїх конкурентних переваг на ринках [4, с.258].

На регіональному рівні кластерні утворення є більш життєвими в порівнянні з поодинокими компаніями, більш конкурентоспроможними в зовнішньому середовищі. Інноваційна діяльність учасників кластера забезпечує:

- сприятливі умови для виникнення систематичних та безпосередніх взаємодій між учасниками кластера;
- можливості для нового застосування на практиці вже відомих ідей, концепцій, теорій;
- локалізація інфраструктури створення нових знань та інновацій на основі тісної взаємодії технологічно поєднаних учасників кластера.

У результаті соціально-економічний розвиток регіонів на основі кластерних утворень набуває таких конкурентних переваг:

- кластери забезпечують вищу продуктивність підприємств регіону, компанії за рахунок прояву синергетичного ефекту;
- кластер розширює організаційно-технологічні можливості результативної взаємодії науково-дослідних установ і комерційних підприємств регіону на засадах обміну інформацією та наявними знаннями;
- кластерні утворення сприяють розвитку ділової активності в регіоні: між учасниками кластеру підвищується рівень взаємної довіри; стимулюється створення та старт нових проектів чи підприємств; появляється можливість диверсифікації ризиків поміж учасниками кластера у разі негативного результату.

Перспективність запровадження кластерних утворень щодо відтворення соціально-економічного розвитку регіонів підтверджує і вітчизняна господарська практика. Так, в Україні вперше були створені кластери у

Хмельницькій (будівельний, швейний, продуктовий, туристичний) та Івано-Франківській (Тисменицький хутряний кластер і кластер народних промислів «Сузір'я») областях. Пізніше з'явилися кластери в інших областях України, що свідчить про формування тісних партнерських відносин між органами місцевої влади і діловими бізнесовими структурами, а також науково-дослідними центрами.

Відтворення соціально-економічного розвитку кожного із регіонів охоплює широке коло міжгалузевих проблем у взаємодії суб'єктів, що потребують наукового опрацювання. Переважна частина регіональних досліджень орієнтована на забезпечення науково обґрунтованих потреб управління регіональним соціально-економічним розвитком. Тому однією з функцій управління регіональним соціально-економічним розвитком стає створення і цілеспрямоване планомірне використання територіальних умов інтенсифікації суспільного виробництва. Друга важлива функція – це запровадження інноваційно-технологічних процесів у всіх ланках господарського комплексу регіону з урахуванням створення таких прогресивних організаційних форм кластерного типу, як технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори, науково-дослідні центри та інші компоненти інфраструктури інноваційного розвитку.

Здійснення нової стратегії інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів вимагає як стимулювання активізації регіональної інноваційної політики, так і удосконалення всіх правових, інституційних, економічних механізмів відносин на загальнодержавному рівні. Нині стратегії інноваційного соціально-економічного розвитку України, як і структура її національної інноваційної системи, реально мають формуватися на рівні регіонів. Проте, у разі сильної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, до кожного з них необхідний індивідуальний підхід, який має бути сформований на рівні держави за участю адміністрації регіонів. Тому можна говорити і про регіональні інноваційні системи, і про галузеві, а також транснаціональні та всесвітні. Так, у Великобританії регіони за показниками інноваційної активності мають істотні відмінності, що пояснюється галузевою спеціалізацією та історичними передумовами. Відповідно, просторові стратегії інноваційного соціально-економічного розвитку мають будуватися з урахуванням специфіки ресурсних можливостей кожного регіону [5, с.21].

Інноваційний соціально-економічний розвиток регіонів України потребує усунення негативних тенденцій, що виразно проявилися в останні десятиріччя. А саме: посилення диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів; виникнення множини проблемних регіонів-територій з особливими соціальними, економічними, екологічними аномаліями; зростання дезінтеграції (послаблення міжрегіональної взаємодії) економічного простору країни.

Перелом негативних тенденцій і стала прогресивна еволюція економічного простору можуть здійснюватися лише під дією консолідованої інноваційної політики держави і конструктивних сил суспільства. Тим самим будуть усунені

ілюзії саморозв'язання назрілих регіональних проблем в умовах становлення ринкових відносин.

Стратегія відтворення інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів має визначати пріоритети й етапи реструктуризації їх економіки і національного економічного простору, а регіональна політика – ув'язувати конкретні заходи щодо здійснення стратегії з усіма іншими напрямками соціально-економічної політики і ресурсними можливостями держави.

Першопричиною територіальної специфіки інтенсифікації соціально-економічного розвитку є раціональне поєднання факторів, які створюють специфічні умови регіональної спеціалізації і прояву єдиних цілісних форм соціально-економічних процесів. Однією з таких форм мають бути кластерні утворення з орієнтацією на кінцеві результати інтенсифікації раціонального використання природно-господарського потенціалу.

Початок XXI століття позначений низкою нових явищ і процесів, які для формування якості економічного простору України мають особливий зміст:

- необхідність продовження економічного зростання на новій якісній основі;
- перехід до постіндустріального та інформаційного суспільства зі специфічними інноваційно-технологічними функціями різних регіонів;
- зміна способу життя і пов'язані з цим вимоги до інтелектуального розвитку соціальної сфери;
- посилення соціально-економічних вимог у зв'язку з переходом світового суспільства на парадигму сталого розвитку.

Сталі реальні зміни в міжнародному поділі праці будуть створювати для соціально-економічного простору України нові складні проблеми і потенціальні можливості.

Регіональна політика відтворення інноваційного соціально-економічного розвитку полягає у зміцненні єдиного економічного простору, політичної цілісності, безпеки країни і гармонійній співпраці всіх регіонів на засадах їх оптимальної спеціалізації в економічному просторі України і міжнародному поділі праці використання ресурсного потенціалу та ресурсних переваг.

Реалізація політики інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів здійснюється через комплексні програми і проекти, здатних привести до якісних змін розміщення виробництва, природокористування і стану навколишнього середовища, системах розселення і використання трудових ресурсів, розбудови транспортної мережі і зв'язку; вихід більшості регіонів на траєкторію сталого розвитку. Необхідність зміцнення економічної цілісності країни має зберігатися як одна з провідних стратегічних цілей на весь період здійснення політики інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів.

Регіональна політика інноваційного розвитку України значною мірою буде визначатися економічними, екологічними і геополітичними тенденціями. Основними факторами в найближчий період залишаються: реструктуризація

української економіки і посилення її конкурентоспроможності на світовому ринку; диференціація геополітичної ситуації і геополітичних пріоритетів по периметру державних кордонів, в тому числі здійснення транскордонного співробітництва в єврорегіонах за участю України; особлива роль української території у взаємодії європейського й азіатсько-тихоокеанського простору.

Активне включення України в процес економічної глобалізації має використовуватися для посилення внутрішньої економічної інтеграції. З цієї точки зору особливо значення набувають проекти розвитку трансконтинентальних комунікацій, що проходять через територію України. Вони мають впливати на активізацію інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів, включаючи освоєння потенційних природних ресурсів, розміщення виробництв з переробки транзитних вантажів, участь у будівництві та функціонуванні транспортних шляхів і вузлів, а також інфраструктур послуг. В інтересах посилення економічної єдності України прикордонні регіони не повинні перетворюватися в економічні експлави, вони мають підтримувати активні економічні зв'язки з внутрішніми регіонами країни.

До основних міжрегіональних проблем інноваційного розвитку економіки на національному рівні можна віднести:

- розвиток транспортних, енергетичних, телекомунікаційних, логістичних систем на новій технічній базі, що забезпечують реальну інтеграцію економічного простору;
- зменшення надмірної енергетичної залежності, диверсифікація джерел енерго- і теплопостачання;
- адаптація господарських структур регіонів до вимог ринкової економіки і сталого розвитку (включаючи структурну переорієнтацію промисловості, розвиток мережі обслуговування, екологізація виробництва і т.п.);
- модернізація системи розселення на засадах нової містобудівної доктрини й аграрної реформи;
- регулювання міграційних потоків з урахуванням переваг населення і потреб ринку праці.

Конкретні напрями політики інноваційного розвитку пов'язані з розв'язанням крупних регіональних проблем, що мають істотне значення для всієї держави. Це створення полюсів інноваційного зростання і розбудова ефективних транспортних коридорів, стабілізація ситуації і створення умов для інтенсивного розвитку депресивних регіонів тощо.

Реструктуризація економіки регіонів і міжрегіональної інфраструктури створюють умови для ефективної участі кожного суб'єкта України в загальноукраїнському ринку. Регіональні особливості та регіональні інтереси мають братися до уваги при розробці програм і проектів інноваційного розвитку економіки. Тут найбільш важливими є підрозділи про соціальну підтримку населення, пенсійну реформу, житлову політику і розвиток житлово-комунального господарства, міграційну політику, реформування податкової

системи і міжбюджетних відносин, розвиток виробничої інфраструктури, а також структурні зміни.

Для подолання надмірних відмінностей між регіонами за рівнем доходів і соціальної забезпеченості населення важливого значення набувають гарантовані за рахунок бюджетних коштів мінімальні соціальні стандарти і нормативи мінімальної бюджетної забезпеченості, адресність соціальних виплат і пільг, поступове підвищення мінімальної заробітної плати і пенсій до рівня прожиткового мінімуму, державна політика збільшення зайнятості, введення житлових стандартів. До діючих інструментів відтворення соціально-економічного розвитку будь-якого регіону слід віднести формування і ефективне використання його фінансових ресурсів, підвищення працездатності, активності й ініціативи людей, підвищення культури праці. Реалізація зазначених заходів має супроводжуватися скороченням кількості регіонів, в яких значна частка населення знаходиться нижче межі бідності.

Важливе значення для підвищення економічної заінтересованості та відповідальності регіональних влад за інноваційний розвиток повинно мати удосконалення методики розрахунку трансфертів із центрального фонду фінансової підтримки регіонів (введення об'єктивних оцінок бюджетних потреб і податкового потенціалу регіонів) та виконання принципу жорстких бюджетних обмежень. Підвищення бюджетних доходів не повинно передаватися у бюджети вищого рівня, а погіршення економічної ситуації в регіоні не повинно компенсуватися (крім надзвичайних ситуацій) притоками коштів з вищерівневих бюджетів. Стабільність бюджетно-податкових умов має підтримувати заінтересованість регіонів у збільшенні своєї доходної бази і досягнення фінансової самодостатності.

Функція інноваційної політики реструктуризації економіки регіонів – синтезувати різноманітні і нерідко суперечливі управлінські дії, що здійснюються органами державної влади України і регіонів для досягнення поставлених завдань зміцнення єдиного соціального й економічного простору, зокрема: посилення процесу міжрегіональної інтеграції; зниження диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів; забезпечення рівних конкурентних умов у господарській діяльності, визначення умов надання державної допомоги; створення умов для міжрегіональної конкуренції з залученням капіталів; законодавче визначення і реалізація принципів відносин центру і регіонів, розмежування компетенції між ними.

У реалізації інноваційної політики реструктуризації економіки регіонів виділяється низка досить конкретних зобов'язань і намірів. Посилення міжрегіональної інтеграції відповідає важливим цілям і функціям центральних органів управління, але не є такими ж суттєвими або не мають достатнього комерційного інтересу для приватних інвесторів, регіональних і муніципальних влад. З цієї точки зору найбільш пріоритетною є виробнича інфраструктура загальнодержавного значення. Більш повному включенню в

загальноукраїнський ринок відсталих регіонів буде сприяти постійна переорієнтація міжбюджетних фінансових трансфертів на стимулювання економіки регіонів-реципієнтів.

Зниження диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів має будуватися за допомогою трансфертів з державного бюджету для зменшення більш гострих проявів диференціації в соціальній сфері та тимчасової компенсації підвищених житлово-комунальних витрат. Число регіонів-отримувачів трансфертів із державного бюджету буде скорочуватися. При наданні фінансової допомоги регіонам центральні органи мають керуватися наступними підходами: використання нормативних методів при визначенні об'єктивно необхідних бюджетних видатків суб'єктів України; наявність і реалізація в регіоні програм збільшення власних доходів і послідовного скорочення одержувачів допомоги з державного бюджету; обов'язкова пайова участь суб'єктів країни, органів місцевого самоврядування в реалізації відповідних програм і проектів, для яких передбачається надання державної допомоги; обов'язкова оцінка ефективності рішень, що приймаються з надання державної фінансової допомоги, тощо.

Формування єдиного соціально-економічного простору передбачає створення рівних умов для добросовісної конкуренції господарюючих суб'єктів незалежно від внутрішніх адміністративних кордонів, забезпечення ефективного захисту від дискримінації або обмеження конкуренції між ними.

За умови дотримання зазначених принципів кількість державних цільових програм істотно скоротиться.

Необхідним стає створення умов для міжрегіональної конкуренції з залученням капіталу. При цьому організація економічної діяльності супроводжуватиметься забезпеченням у кожному регіоні рівних можливостей конкуренції для резидентів і нерезидентів регіональної економіки. Мають створюватися необхідні правові та інституціональні умови для міжрегіональної конкуренції з залученням капіталу.

У підсумку можна констатувати, що найбільш важливими закономірностями процесу відтворення інноваційного соціально-економічного розвитку регіонів є їх спеціалізація і комплексність, структурні зміни поряд з різноманітними загальноекономічними, виробничо-технологічні зв'язки та формування прогресивних організаційних форм кластерного типу.

Список використаних джерел:

1. Долішній М.І. Регіональна соціально-економічна політика (основні засади формування та розвитку) // Регіональна економіка. – 1997. – №2. – С.16-27.

2. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку. – К.: Вища шк., 2002. – 254 с.

3. European Commission: The concept of clusters and cluster policies and theirs role for competitiveness and innovation: main statistical results and lessons learned Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. – 84.

4. Портер М.Е. Конкуренция. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

5. Реалізація державної інноваційної політики центральними органами // Інвестиції та інноваційний розвиток. – 2009. – №2. – С.7-36.